

## MODERN DEVLETİN GELİşİMİ: KÜRESELLEşME

\*\*\*

### DEVELOPMENT OF MODERN STATE: GLOBALIZATION

**Dr. Öğr. Üyesi Yusuf DEMİR**

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi  
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi  
İktisat Bölümü  
ydemir@cumhuriyet.edu.tr  
ORCID: 0000-0001-5677-8709

**Prof. Dr. Nuray TERZİ**

Marmara Üniversitesi  
İktisat Fakültesi  
İktisat Bölümü  
nurayterzi@marmara.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-4141-7529

#### Öz

*Dünya ekonomisini sürükleyen güçlü bir etken olan küresel sermayenin, sermaye fazlasının olduğu, görece getirinin az olduğu bölgelerden, üretici katkısının çok olabileceği bölgelere aktarımı dünya sisteminin dinamiklerinde ve yayılmasında önemli bir rol oynar. Dünya ekonomisinin anlaşılması için devlet merkezli politika çok önemlidir; ancak, devlet merkezli politikalar politik etkilerin tamamını oluşturmaz. Devletler birlikte yaşarken aynı zamanda kendi ulusal çıkarlarını gözetmek ve maksimum seviyeye getirmek içinde uğraşırlar. Toplumlar arasındaki, faydaların ve maliyetlerin dağılımı üzerinde çekişmeler, modern dünyanın uluslararası ilişkilerinin başlıca özelliği haline gelmiştir. Bu çekişmeler hegemonyacı yapıları, onlar da küreselleşme eğilimlerini hızlandırmıştır. Tarihte hegemonyacı yapıların geniş coğrafyalar üstünde egemenlik kurduğu dönemlerde küreselleşme hız kazanmıştır. Coğrafi alan ile devlet arasındaki karşılıklı ilişkileri, tarihte siyasi gelişmelerin yönünü alan mekân ve ırk vasıtasıyla açıklamaya hizmet eden jeopolitikaya göre de devletlerin politikası, coğrafi faktörler tarafından belirlenir.*

**Anahtar Kelimeler:** Küreselleşme, Hegemonya, Jeopolitika.

#### Abstract

*The transfer of global capital, which is a powerful factor driving the world economy, from regions where there is a overproduction of capital, and the relative return is low, to regions where productive contribution can be high plays an important role in the dynamics and spread of the world system. State-centered policy is crucial to understanding the world economy; however, state-centered policies do not constitute all of the political effects. While living together, states also strive to maximize their national interests. Controversies over the distribution of benefits and costs between societies have become the main feature of the international relations of the modern world. These conflicts have accelerated the hegemonic structures and tendencies of globalization. Globalization has gained momentum in the revolutions in which hegemony structures dominated over large geographies in the history. According to geopolitics, which serves to explain the interrelationships between the geographical area and the state through the space and race taking the direction of political developments in history, the policy of states is determined by geographical factors.*

**Keywords:** Globalization, Hegemony, Geopolitics.

## 1. GİRİş

Uluslararası sistem, uluslararası toplumun temel hedeflerini koruyan bir davranış biçimidir. Bu hedefler kayıt altına alınmış veya değiştirilemez hedefler olmasına rağmen, temelde devletlerin bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunmasında, devletlerin beraber yaşamalarının (co-existence) şartlarının oluşturulmasında, devletin başka bir büyük devlet tarafından ortadan kaldırılması tehlikesine karşı korunmasını içermektedir. Uluslararası sistemin de, birden fazla devletin kendi aralarına ilişkilerinin olması ve bütünü bir parçası kanaatini uyandıracak bir şekilde diğer devletlerin kararlarını etkileyebileceği bir ortamın oluşması ile meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bu manada, güç dengeleri nasıl olursa olsun devletler arasında bir ilişki biçimi, etkinlik derecesi hangi oranda olursa olsun devletlerin karşılıklı olarak etkileşimi ve her devletin bir bütünü parçasıymış gibi hareket etmesi, uluslararası sistemin temel niteliklerini ortaya çıkardığını söyleyebiliriz (Demiray ve Işcan, 2008, s.144-145).

Sistem kavramı bir bütün olarak sisteme ait parçaların birbirine bağlı oldukları anlayışından yola çıkmaktadır. Sistemin elementlerinde/parçalarında gerçekleşen değişim ve dönüşümler, sistemin diğer öğelerini de dolaylı veya dolaysız olarak etkilemekte ve bu şekilde bir sistemin tüm konumunun değişmesine neden olmaktadır. Devletler birlikte yaşarken aynı zamanda kendi ulusal çıkarlarını gözetmek ve maksimum seviyeye getirmek içinde uğraşırlarken, bu çıkar kavramının alt değerleri olarak, ekonomik ve politik çıkarlar söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında da devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemi “ıkarlar arasındaki düzen” olarak tanımlamak mümkündür (şöhret, 2011b, s.100-101).

Yaşamlarımızın, giderek bizden çok uzaklarda alınan kararlar ve gerçekleşen olaylar tarafından şekillendirmesi anlamına gelen karmaşık karşılıklı bağlanmışlık ağlarının ortaya çıkışı küresel düzen veya daha özeld e küreselleşme olarak tanımlanabilir. Dünyanın bütünü bölgelerini ve dolayısıyla bütünü insanları gerçekten ya da potansiyel olarak etkileme anlamında giderek artan sayıda sorun, küresel nitelik kazanmıştır. Uluslararası ticaret sisteminin dışında kalan ve dış yatırımlar ve finans piyasalarının bütünlüşmesinden etkilenmeyen ölke sayısının giderek azaldığı bir küresel ekonomi ya da küresel kapitalizden söz etmenin sıradanlaştığı ekonomi için de aynı durum geçerlidir (Heywood, 2011, s.28).

Temelde, iktisadi gelişmelerle ve teknolojiyle başlayan bir değişme döngüsü bulunmaktadır ve bu da toplumu, politikayı, ordu gücünü ve devletlerin konumunu etkilemektedir. Bu küresel iktisadi döngünün hızı farklı olabilmektedir, bunun da nedeni teknolojinin ve iktisadi büyüme hızının kişi olarak buluşu, yapanın ve girişimcinin durumunu olduğu kadar, iklim, hastalık, savaşlar, coğrafya, toplumsal çerçeve gibi faktörlere bağlı olarak düzensiz olmasındandır. Dünyadaki bazı alanlar yükselirken, öbürleri, geride kalmıştır. Bu eşit olayan iktisadi büyüme hızları devletler sistemi üyelerinin nispi askeri güçleri ve stratejik konumları üzerinde uzun vadede çok önemli etkileri bulunmaktadır (Kennedy, 2010, s.518).

Dünya ekonomisinin anlaşılması için devlet merkezli politika çok önemli olmakla birlikte, devlet merkezli politikalar politik etkilerin tamamını oluşurmaz. Politikayı gücün kullanılmasıyla eşitlediğimizde, politik süreçlerin devletlerde başlayıp, yine devletlerde bitmediğini, tüm sosyal kurumların kendi politikaları olduğunu kısa sürede kavrarız (Flint, ve Taylor, 2014, s.37). Uluslararası ortamda ulusların “güce” bakış açıları ya onu korumak, ya artırmak ya da göstermek şeklinde olmuştur. Bunlar da statükoya, emperyalizme ve prestij noktalarına denk düşer. Gücün ne olduğu onun etkilerini nasıl gerçekleştirdiği ile yakından ilgilidir. Gücü onu uygulayan ve ona maruz kalan siyasal öznelerin oluşturduğu bir ilişki, davranışlarını yönlendiren bir unsur olarak görmek gerekir (Tanrısever, 2007, s.70-71).

Piyasa ekonomisinin yapısı dinamiktir, çünkü malların ve hizmetlerin değişiminde nispi fiyatların kritik rolü vardır; bireylerin ve kurumların davranışlarının belirleyici olarak rekabet merkezi bir rol oynar; ekonomik aktörlerin devamlılığının belirlenmesinde etkinlik önemlidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam için piyasanın derin sonuçları bu unsurlardan doğmaktadır. Piyasa, gücün ve zenginliğin toplum içindeki ve toplumlar arasındaki dağılıma önemli etki eder. Herkesin piyasa fırsatlarından kendi çıkarları doğrultusunda faydalanacağı düşünölse de, gerçekte bireylerin, grupların veya devletlerin bu fırsatlardan faydalanma durumları ve nitelikleri farklıdır ve bu sebeple piyasa ekonomisinde zenginliğin

artması ve ekonomik faaliyetlerin dağılımı bir devleti ya da diğeri öne çıkaracak şekilde dengesizliğe yol açmaktadır. Bununla beraber piyasa gruplara ve toplumlara hem faydalar sunar, hem de bir takım maliyetler getirir. Bir taraftan, ekonomik uzmanlaşma ve iş bölümü ekonomik büyümeyi beslemekte ve piyasa katılımcılarının zenginliklerini artırmaktadır. Kazanımlar dengesiz bir şekilde dağılsa da, genel olarak herkes kazanacağından, çok az toplum dünya ekonomik sistemine katılmayı tercih eder. Diğer taraftan, piyasa ekonomisi belli gruplar ve toplumlar üzerine ekonomik, sosyal ve siyasi maliyetler getirmekte, bu sebeple nispi bağlamda bazıları diğerlerinden daha fazla kazanmaktadır. Devletler de kendilerini koruma ve kendilerine, vatandaşlarına gelen maliyeti sınırlama yolunu aramaktadırlar. Toplumlar arasındaki, faydaların ve maliyetlerin dağılımı üzerinde çekişmeler, modern dünyanın uluslararası ilişkilerinin başlıca özelliğİ haline gelmiştir (Gilpin, 2015, s.36-39).

Günümüzün kaçınılmaz zorunluluğİ olan uzmanlaşma, iktisadi ilişkileri derinlemesine inceleyerek, olayların dikey boyutuna ilişkin çok değerli bilgiler üretirken, yatay bağlantıların göz ardı edilmemesine zemin hazırlamaktadır. Küresel düzeydeki gelişmeler, ülkelerin iktisat politikalarına, bireylerin ve toplumu oluşturan kesimlerin seçimlerine önemli kısıtlar getirmektedir (Paya, 2013).

Uluslararası sistem, düzenli etkileşimle birbirine bağlı olan, benzer veya farklı varlıklardan oluşan ve bu etkileşimle diğer sistemlerden ayrılan topluluk olarak tanımlanabilir. Bu sistem, tüm dünyayı kapsar ve karşılıklı ekonomik ve teknolojik bağımlılığı ve farklı aktörleri içerir (Viotti ve Kauppi, 2017, s.55). Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin uygulama alanı dolarak tanımlanabilecek hegemonya ve jeopolitika kavramlarına ilişkin okuyucuya toplu bir bakış açısı sunmaktır. Kapsamı çok geniş olan bu kavramların bu çalışma çerçevesinde bütün boyutları ile kavranamayacağı açıktır. Bu nedenle, bazı kısıtlamalar zorunlu olmuş, küreselleşme, hegemonya ve jeopolitika konularına odaklanılmıştır. Günümüzde hala Soğuk Savaş'ın sona ermesinin sonuçlarıyla uğraştığımızı bakılırsa, küreselleşme, hegemonya ve jeopolitika konuları uluslararası politika gelişmesindeki önemli konular olarak kabul edilirler. Devletler, küresel ya da bölgesel üstünlük sağlamak için, giderek daha da küreselleşen bir dünyada etkileşime girerken ulusal güçlerinin, diplomatik, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda kullanırlar. Bu çalışmanın bu madana gayesi devlet ile ilişkili olarak küreselleşme, hegemonya ve jeopolitika konuları bir araya getirerek literatürde görülen boşluğu doldurmaktır.

## 2. KÜRESELLEŞME VE HEGEMONYA

Uluslararası politikanın belirlenme sürecine etkin olarak bugün birçok aktör katılsa da, halen devletler bu alanın temel yapı taşlarıdır. Bir varlık olarak devletin gelişimi de ancak tarihsel bir perspektif içinde anlaşılabilir, bir düşünce olarak devleti anlamak içinse felsefe tarihine bakmak gerekir. Çünkü devlet olgusunu şu ya da bu biçimde açıklamak, toplumdaki güç ya da iktidar ilişkileri üzerinde durmak, bunları çözümlemek ve açıklamak anlamına gelmektedir. İnsan doğası ve doğa hukuku yasalarına dayanan bu devlet anlayışına göre, sadece bir devlet yapılanması içinde insanlar mükemmeliyete ulaşabilir ve gerçek tatmini bulabilir. Antik Çağ'a hâkim olan doğa hukuku düşüncesi ile dinsel, etik ve sosyal gelenekler söz konusu devlet düşüncesini yakından etkilemiştir. Devletin çıkarları ve devamlılığı devleti oluşturan aile ve bireylerin çıkarlarından önce gelmektedir (Tosun, 2007, s.1-6 ve Şaylan, 2003, s.27).

Devlet kurumunun tarih sahnesine çıktığı andan itibaren, değişmeyen yaptırım gücünü sağlayan polis-ordu, maliye ve adalet gibi klasik işlevlerine ek olarak tarihsel koşulların belirlediği görevleri de, kapitalist dönüşüm ile beraber sermaye birikimi ve birikim düzeninin meşrutiyetinin sağlanması gibi görevleri de vardır. 20. yüzyılın son yarısında oluşan refah devleti, modern devletin basamağını oluşturur. 1970'li yılların yarısından sonra kapitalizmin evrensel bunalımı bir yeniden yapılanmaya yol açmıştır. Devletin toplumsal rolü ve işlevleri açısından bu yeni çözümlemenin temel kavramı minimal devlettir. İşlevi sadece yasa ve düzen ile sınırlanan, ekonomik ve toplumsal yaşamı tamamen pazarın işlerliğine bırakan minimal devlet çözümlemesi; siyaset ile ekonomi arasında kesin bir çizgi ortaya koymaktadır (Şaylan, 2003, s.293-296). Devletin piyasa güçlerini etkileyebilmesi ekonomi politığın ortaya çıkışında temel bir etkidir. Piyasanın da kendisi siyasal sonuçları etkileyen önemli bir güç kaynağıdır. Devlet için karasal sınırlar ulusal özerkliğin ve siyasi birliğin temeli adına gereklidir. Piyasa için fiyat mekanizmalarının işleyişine yönelik siyasi engellerin ve diğer tüm etmenlerin tasfiyesi

zorunludur. İnsan ilişkilerini temelde farklı şekilde düzenleyen bu iki kavramın çatışması, modern tarihin istikametini de derinden şekillendirmiştir ve ekonomi politik çalışmalarında önemli bir meseleyi oluşturmuştur (Gilpin, 2015, s.24).

Etimolojide “önderlik” ve yüklendiği anlamıyla “tahakküm” kavramlarına karşı gelen hegemonya sözcüğü uluslararası anlamı bakımından, Gramsci’nin, devletler arası ilişkilere benzetmesiyle, mecazi anlamıyla, gruplar arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılmış olabilir. Aslına bakılırsa, uluslararası alanda güç arayışı, devletlerin birer örgüt olma niteliğiyle strateji ve yapılarını karma bir biçimde tanımlayan madalyonun yalnızca bir yüzüdür. Madalyonun diğer tarafı, uluslar karşısında gücün artırılmasından oluşur. Ancak böyle bir ulus dünya egemeni haline gelebilir; çünkü yöneticinin uyruklar karşısındaki kolektif iktidarının genel bir genişlemesinin itici gücü olduğunu ifade edebilir. Ya da tam tersine, kendi göreceli güç genişlemesinin sistemdeki tüm devletlerin uyruklarının genel çıkarına olduğunu inandırıcı bir biçimde öne sürebildiği için egemen olabilir (Arrighi, 2000, s.56-57). Bununla beraber, Neogramşyanlar, Gramsci’nin hegemonyayı, hegemon sınıfın kurduğu bir sosyal düzen olarak ele almasından etkilenmişlerdir. Gramsci’nin ulus devlet düzeyinde gözlemlediği sosyal düzen, hegemon sınıf ilişkisi, Neogramşyanlar tarafından uluslararası sistem düzeyinde dünya düzeni ile hegemon devlet arasında gözlemlenmektedir. Neogramşyanlara göre hegemon devlet, bir dünya düzeni kurmak ve bunu denetlemek amacını takip etmektedir. Bu çerçevede dünya iktidarını gerçekleştirme ve uygulama zorluğu, dünyada yönetici güç olma iddiasında bulunan bir devletin bunu sadece Gramşyen bir hegemonya anlayışına dayanarak yapabilmesi sonucunu doğurmaktadır (Özen, 2005, s.12-13).

Uluslararası koordinasyonun hegemonik bir yapı altında düzenlenmesi genelde küreselleşme süreçlerinin<sup>1</sup> ortak özelliğidir. Hegemonyaların zayıfladığı dönemlerde ise bu uluslararası koordinasyon güçleştiğinden, çoğu kez büyük çaplı siyasi, askeri ve iktisadi krizler doğmaktadır. Yeni teknolojilerle donatılmış şirketler daha geniş alanlara yayılıp, ölçek ekonomilerinden yararlanmaya çalışırken, kendilerini yabancı devletlerin ulusal sınırları içinde bulurlar. Bu ulusal sınırlamalar İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren bir takım transnasyonel örgüt ve uluslararası anlaşmalar aracılığıyla yumuşatılmış olsa da, devletlerin hükümlerlik hakları uluslararası iktisadi ilişkilerde bir belirsizliğe (intrinsic uncertainty) ve riske yol açmaktadır; çünkü piyasa işlemleri, sadece üretim değil, işlem (transaction) maliyetlerini de kapsar. İşlem maliyetleri özel mülkiyet ilişkilerinin tanımlanması ve piyasa aktörleri arasında oluşan mülkiyet transferlerinden kaynaklanır. Bu nedenle denilebilir ki modern küreselleşme hareketleri, piyasa rasyonelliği ile uluslararası kapitalizmin siyasi rasyonelliğinin giderek çatışmaya girdiği bir alanı oluşturur (Çeçen, 2003, s.22-23).

Robert Went küreselleşmeye ilişkin yaklaşımları sınıflandırmak için üçlü ayrım ifade eder. Buna göre, ilk yaklaşım olan mutlak küreselleşmeci yaklaşıma göre, küreselleşme her şeyi değiştiren, kaçınılmaz, kesin bir eğilimdir. Bu eğilimler karşısında ulus-devletlerin ve sendikaların yapabilecekleri pek bir şey yoktur. İkinci yaklaşım küreselleşmenin etkilerini, önemini ve yeniliğini sorgulamaktadır. Son grupta ise küreselleşmenin bir abartma olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Buna göre dünya ekonomisi küreselleşmenin oldukça uzağındadır (2001, s.22-23).

Küreselleşme eğilimleri tarihte hegemonyacı yapıların geniş coğrafyalar üstünde egemenlik kurduğu dönemlerde hız kazanmıştır. Antik çağlar bir tarafa bırakılırsa, Avrupa coğrafyasında hegemonyaların yükseliş ve yıkılış tarihleri 16. yüzyıldan itibaren giderek bir dünya sistemine dönüşen kapitalizmin evrilmesiyle örtüşür. 1490’lı yıllardan 1580’lere kadar Portekiz’in, 1580-1690 döneminde

<sup>1</sup> Küreselleşme olgusu yansız bir kavram olup genel anlamda; küre üzerindeki her türlü iletişim ve ulaşım imkânlarının artması, buna bağlı mal, hizmet ve finansal sermayenin hareketliliğinin çoğalması, üretim ve tüketim kalıplarının benzeşmesi ile kültürel etkileşimin yoğunlaşması şeklinde tanımlanabilir. Ancak yaşanan bu sürecin homojen bir yapıda olduğunu söyleyebilmek olası değildir. Çünkü yaşanan küreselleşme sürecinden en üst düzeyde faydalanma çabasında olan etkin merkezlerin, her türlü hâkimiyet alanını genişleterek, küreselleşmenin doğurduğu fırsatları menfaate çevirdikleri görülmektedir. Üretim miktarı, sermaye ve teknolojik birikim, kültürel derinlik ve askeri güç itibarıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kat kat ileride olan gelişmiş ülkelerin sahip olduğu zenginlik, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir baskının yaşanmasına neden olmaktadır. Devletler arasındaki sınırların, Neoliberal politikalarla kaldırılması ya da gevşetilmesi, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir mal, hizmet, sermaye, kültür ve siyasi değer aktarılmasına yol açmaktadır (Karagül, 2018, s.112).

Hollanda'nın; Fransız Devrimi ve Napolyon savaşlarından sonra güçsüz düşen Fransa karşısında İngiltere'nin, 1800'lerin başlarından itibaren bir dünya hegemonyası olarak yükselmesi hegemonik evrimin kaba bir özeti olarak ifade edilebilir (Çeçen, 2003, s.19).

Küreselleşmenin çok sayıda tanımı yapıldığı için, inceleyenlerin dünya görüşü veya küresel gelişmeden yararlanma derecesi ile toplumsal statüsünün küreselleşme tanımının yapılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir, farklılık arz edenleri şöyle ifade edebiliriz (Demir, 2011, s.321-322): Robertson (1999), küreselleşmeyi, hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünyanın bilincinin güçlenmesine gönderme yapan bir kavram olarak görür. Timur (1996), çağdaş emperyalizmin 1980'lerden itibaren yaygınlaşan ve Sovyet sisteminin çöküşünden sonra tek ve kaçınılmaz bir olgu olarak dünyaya sunulan yeni adı olarak tanımladığı küreselleşmeyi, kapitalist sermaye birikiminin yeni bir aşaması olarak ifade eder. Boratav (1997), küreselleşmeyi, yeni bir olgu olarak değil de sadece yeni bir terim olarak niteler ve emperyalizmin kendisi olarak görür. Şaylan (2003), küreselleşmeyi, pazarın dünya ölçeğinde büyümesini, ulusal sınırlar dışına çıkmasını ve dünyanın tek bir pazar haline gelmesini küreselleşme olarak tanımlarken, kapitalizmin gelişmesinde bir aşama olarak görür. Campbell (1994), küreselleşmeyi, üretim faktörleriyle, mal ve hizmetlerin giderek artan hareketliliğinden kaynaklanan sınır ötesi karşılıklı ekonomik bütünleşme olarak ifade etmektedir.

Hegemonik gücün değişmesine koşut olarak kalkınma düşüncesinin de değiştiğini görebiliriz. 19. yüzyılda İngiliz hegemonyasında olan dünya ekonomisinin kalkınma düşüncesi ilerleme ve evrimcilik iken, ABD hegemonyasında modernleşme, *Üçüncü Dünya Milliyetçiliği* 'nde bağımlılığa, küreselleşen finans ve kurumsal sermayenin hegemonyasında yapısal uyuma ve Asya'nın yükseliş trendinde de insani gelişme olarak kalkınma düşüncesi de değişmiştir (Bakırtaş, 2014, s.55-56).

Devletlerarası sistemde hegemonya ender rastlanan bir olgudur. Kabaca üç dönemden bahsedilebilir: On yedinci yüzyılın ortalarında Hollanda'nın hegemonyası, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında İngiliz hegemonyası ve yirminci yüzyılın ortalarında da ABD hegemonyasıdır. Yaklaşık otuz yıllık sürelerle dünya savaşları hegemonyanın onaylanmasına ve devletlerarası sistemin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. 1648 Westphalia Anlaşması ile sona eren Otuz Yıl Savaşları Hollanda'nın hegemonik sisteminin gelişinin, 1815 Viyana Kongresiyle sona eren Napolyon/İhtilal Savaşları İngiliz hegemonik sisteminin ve 1945'te Birleşmiş Milletlerin oluşturulmasıyla sona eren yirminci yüzyılın iki dünya savaşı ise ABD hegemonyasının gösterisi olmuştur. Söz konusu hegemonyalar ekonomik, politik ve ideolojik hâkimiyeti kapsamaktadır; fakat bunlar ekonomik üstünlüğün gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu üç aşama içerir; ilk olarak hegemonik devlet rakiplerine karşı üretim verimliliğinde öncelik kazanır. İkinci olarak bu üretim üstünlüğü ticari avantajı sağlayacak olan tüccarları yaratır. Son olarak da devletin bankerleri dünya ekonomisinde finansal üstünlük sağlamayı başarır. Bir devletin üretim faaliyetleri ile ticari ve finansal faaliyetleri tüm rakip devletlere üstünlük sağladığı zaman o devlet hegemoniktir. Bu devletler, devletlerarası sistemde bir tür buyurucu egemenlik kurarak değil, herhangi bir rakip koalisyonunun kendi politik liderliğini tehdit edecek kadar büyümesine engel olacak bir şekilde güçler arasındaki dengeyi sağlayarak hâkim olmaktadır. Dahası hegemonik devletler dünya sisteminde geniş kabul gören liberal fikirleri yayarlar. Bu nedenle hegemonik devletler dünyanın politik lideri olmaktan daha fazlasını ifade eder (Flint, ve Taylor, 2014, s.50-51).

En basit anlamıyla hegemonya, Yunanca'da lider anlamındaki hegemonia sözcüğünden gelir, sistemin bir unsurunun diğerleri üzerinde liderlik veya hakimiyettir. Küresel veya uluslararası politikada hegemon, bir devletler grubu arasındaki lider devlettir. Hegemon statüsü, hegemonun, güç kullanımından ziyade tipik olarak diğer devletlerin gönül rızalarını alarak tercih ve davranışlarını şekillendirebilmesini sağlayacak şekilde yapısal güce sahip olmasına ve özellikle askeri kaynakların kontrolüne dayanır (Heywood, 2011, s.269). Ancak, uluslararası sistemin yapısı askeri-stratejik, politik, ekonomik açılarından tek düzeyde ele almak her zaman kolay ve/veya mümkün değildir. Tarihte ekonomik anlamda güç odağı olan birimler, bir süre sonra siyasal/stratejik açıdan da benzer bir konuma gelme çabasına girişmişlerdir. Sahip oldukları avantajlı ekonomik pozisyonu korumak için çatışmayı göze almaktadırlar. İşte bu nedenlerden ötürü devletlerarası sistemde hegemonya ender rastlanan bir olgu olmuştur.

Uluslararası hegemonya mücadelesi daha yakın tarihten ilişkilendirilerek üç aşamada ele alınabilir: 1945-1970 dönemi, 1970-1989/90 dönemi, 1990'dan sonraki dönem. **1945-1970 dönemi**, II. Dünya Savaşı'ndan galip ve güçlü çıkan ABD, bütün kapitalist dünyayı, kendi güdümüne alıp, ekonomik, siyasi ve askeri hegemonyasının devamı için kapitalist dünyayı sosyalist dünyaya karşı örgütlemiştir. Savaş sonrasının ilk yıllarında ABD'nin ekonomik yardımına duyulan ihtiyaç çok büyük olduğundan bu örgütlenme işi nispeten kolay olmuştur; ancak 50'li yıllarla beraber, savaştan yenik çıkan veya galip olmasına rağmen zayıflayan ülkeler, ekonomilerinin gelişmesine paralel olarak yeniden rekabete girişmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın sonucu olarak doğan talep büyüklüğü ve bu pazarı doyurmak için üretim, rekabetin nispeten belirli sınırlarda kalmasını sağlamıştır. 1970'lere gelindiğinde kapitalist dünya pazarında doyum sınırına varılmış, Fransa, Almanya ve Japonya açısından ekonominin fırtınalı büyüme dönemi geride kalmıştır. Bir taraftan Japonya, tek başına yeniden rakiplerine meydan okumaya başlarken, Avrupa'da Almanya, AB çerçevesinde aynı yolu izlemeye başlamıştır. Böylelikle ABD'nin Sovyet korkutmacası giderek etkisini yitirmiştir. **1970-1989/90 dönemi**, bu dönem kapitalist dünya iki üretim krizi yaşamıştır (1974-75 ve 1981-83). 1970'lerden itibaren kapitalist dünya ekonomisinin karşı karşıya kaldığı yapısal kriz, bilimsel-teknik devrimin kazanımlarının üretim ve dolaşım sürecinde gündeme getirdiği alt üst oluşlar gibi sorunlar emperyalistler arası rekabetin giderek keskinleşmesine neden olmuştur. Bu durum, birbirine karşı rekabet eden ülkelerin, hegemonya mücadelesi boyutlarına varana kadar gelişen bir rekabet sürecine girmelerini beraberinde getirmiştir. **1989/1990'dan sonraki dönem**, Revizyonist Blokun yıkılmasından sonra kapitalist dünya ve hegemonya mücadelesi veren emperyalist ülkeler, yeni siyasi ve ekonomik ufuklara karşı karşıya kalmışlardır. Yeni durum, bir taraftan o zamana kadar geçerli olan ittifakları önemsizleştirirken, diğer taraftan da yeni arayışlara, siyasi ve ekonomik kombinasyonlara yol açmıştır (Okçuoğlu, 2009, s.31-32). Bu uluslararası hegemonya mücadelesi Tablo 1'de gösterilmiştir.

**Tablo 1: Küresel Hegemonya**

| Tarihsel Ortam               | Hegemonya                                                                              | Tanım                                  | Kalkınma Düşüncesi   |
|------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|----------------------|
| 19. yüzyıl                   | İngiliz İmparatorluğu                                                                  | Kolonyal Antropoloji, Sosyal Darwinizm | İlerleme, Evrimcilik |
| 1890-1930'lar                | Geç kalanlar, Sömürgecilik                                                             | Klasik Politik Ekonomi                 | Yakalama             |
| Savaş Sonrası Genişleme      | ABD Hegemonyası                                                                        | Büyüme Teorisi, Yapısal Fonksiyonizm   | Modernleşme          |
| Sömürgelerin Bağımsızlaşması | Üçüncü Dünya Milliyetçiliği                                                            | Neo-Marksizm                           | Bağımlılık           |
| 1980'ler >                   | Küreselleşen Finans ve Kurumsal Sermaye                                                | Neoliberalizm, Monetarizm              | Yapısal Uyum         |
| 1990'lar >                   | Asya'nın yükselişi, BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin), Büyük Gelişen Ekonomiler | Kapasiteler, Kalkınmacı Devlet         | İnsani Gelişme       |

**Kaynak:** Pieterse, J. N. (2010). Development Theory. 2nd Edition. Londra: Sage Publication Ltd., s.10.

Uluslararası alanda Soğuk Savaş ile meydana gelmiş iki kutuplu yapının son bulmasıyla beraber siyasi yapılanmayla ilgili tartışmalar hızlanmıştır. Bu tartışmaların merkezini ise dünya sistemindeki liderlik ve yönetim sorunları oluşturmaktadır. Uluslararası alanda iktisadi yapılanmalarla küreselleşme iki yönde daha gelişme göstermektedir. Bunlardan birisi küresel bir politik düzen yaratma ve uluslararası alanla geçerli küresel kurallar meydana getirme yönündeki çabalar. Diğer ise küresel kültür yaratma yönündeki girişimlerdir (Eralp, 2007, s.178). Bir ekonomik devletin ortaya çıkışı ve yükselişinin ardından aşamalı bir düşüş gerçekleşir. Hegemonik devletin liberalizminin açıklığı, rakiplerinin teknik avantajları kopyalayabilmesini ve üretim etkinliğini taklit edebilmesini sağlar. Ardından hegemonik devletin rakipleri karşısındaki düşüşü önce üretimde başlar ve ardından ticaret ve finansa devam eder. Hegemonik devletlerin yükseliş ve düşüşleri hegemonik bir döngü oluşturmaktadır. Bu döngüler, hegemonik gücün varlığını sürdürmesini sağlayan uzun dönem piyasalarındaki yatırımlarının kontrolünü içerir (Flint, ve Taylor, 2014, s.51).

### 3. KÜRESELLEŞME VE JEOPOLİTİKA

Uluslararası sistem, temel öğeleri ile birbirlerinden ayrı ve/veya birbirleri arasında, bağımlı ve düzenli münasebetlerin bulunduğu devletleri oluşturduğu bir yapıdır (Arı, 2010, s.513). Güç artık bir seçenek değil; bir tür hukuk, pazarlık ve hakemlik karışımı ortaya çıkmış olan bir tür gerekliliktir (Yılmaz, 2012, s.211). Jeopolitik kavramının sahibi *Rudolf Kjellen*, bu kavramı coğrafi oluşum veya mekân içinde, ilmi olarak devletin incelenmesi, devletin var oluşunun doğal yasaları ile ve insan davranışları açısından incelenmesi ve kıymetlendirilmesi olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar (İlhan, 2003, s.35-36). Bugün ise, topraklar ve o topraklarda yaşayan insanlar üzerinde iktidar kurabilme rekabetiyle ilgili her şeyi tarif eder. Şöyle ki, her tür siyasi güç arasındaki mücadele, topraklar üzerinde hakimiyet kurmak için girilen mücadeleler kastedilir (Lacoste, 2008, s.8).

Jeopolitika kavramı, coğrafi alan ile devlet arasındaki karşılıklı ilişkileri, tarihte siyasi gelişmelerin yönünü alan (mekân) ve ırk vasıtasıyla açıklamaya, kanıtlamaya hizmet eden teorileri ifade eder; jeopolitikaya göre devletlerin politikası, coğrafi faktörler tarafından belirlenir (Okçuoğlu, 2009, s.51). Jeopolitik süreçler, belli bir alanda, hatırı sayılır bir sürede ortaya çıkan ve birtakım doğal etkenler sonucunda gelişen uygarlıkların merkezleridir. Belirli alanlarda şekillenen uygarlıklar zaman içerisinde çevrelerindeki bölgeleri işgal etmişlerdir. Sonrasında, genellikle fazla hammadde, servet ve arazilerin ele geçirilmesi suretiyle sağlanan gelişme dönemlerinde yeni toprakların kazanılması jeopolitiği belirlediği için, büyük devletler, mutlaka emperyalist bir politika takip etmelidirler. Nehir, ırmak kenarları ilk uygarlıkların kurulma alanları olduğundan, doğal etkenlerin insanoğlunun yaşamındaki önemi büyüktür (Hasanov, 2012, s.18).

Günümüzde dünya politikasının temel eksenini; enerji kaynakları, bu kaynakların kontrolü ve enerji arz güvenliği etrafında cereyan etmektedir. Enerji kaynaklarına sahip olma isteği ve beraberinde ortaya çıkan jeoekonomik güç merkezleri olarak kabul edilen ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında enerji kaynaklarının paylaşımı mücadelesi önem kazanmaktadır (Bakırtaş ve Karbuz, 2004, s.108,120). Jeopolitiğin ne olup olmadığının daha iyi anlaşılması, sınırları ve ilgi alanı hakkında belirli görüşlere ulaşılması için unsurlarının (alt birimlerinin) neler olduğunun da anlayış birliği gerekir: mekân, kuvvet ve zaman. *Jeopolitiğin değişmeyen unsurları*, coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar, coğrafi özellik (ada devleti, kıta devleti, iç devlet...) olarak sayılabilir. *Jeopolitiğin (değişken unsurlar)*, sosyal değerler, ekonomik değerler, politik değerler, askeri değerler, kültür değerleri ve kültür çevresidir (İlhan, 2003, s.41-42).

Jeopolitik kavramının bugün haklı gerekçelerle sıkça kullanılması, ülkelerin geleceğinden, dünyada olup bitenden veya farklı ülkelerde meydana gelebileceklerden, sonuçlarına az çok maruz kalacaklarını bildikleri için endişelenen çok sayıda erkek ve kadının bu meselelerle ilgilenmesinin bir yansımasıdır. Bugün jeopolitik dediğimiz şeye artan ilgi aslında derin tarihsel değişimlerin sonucudur. Jeopolitik kavramı ancak XX. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıldan sonra, Fransız Devrimi'nin etkisiyle başlayan ulusal ve demokratik hareketlerin Avrupa'da yayılmasıyla beraber, devletlerin başındakiler dış politikalarını uluslararası nezdinde meşrulaştırma noktasına gelip, bunu da karşı güçlerin tehditkâr projelerine karşı çıkarak yapmışlardır. Jeopolitik teriminin XX. yüzyılın başında ortaya çıkışı büyük oranda ulusal düşüncelerin gelişmesinin bir sonucudur. Bununla beraber, bu evrim sadece ilerleme getirmemiştir (Lacoste, 2008, s.17-18).

Jeopolitik yapılanma ile üç dönemden bahsedilmektedir: 1648-1945, 1945-1991 ve güç dengesine ve karşılıklı kontrole dayalı sistemin kurulduğu yenedünya düzeni adı verilen dönemdir (Hasanov, 2012, s.282). Bulundukları çevrede veya çevresel bölgelerindeki hegemonik devlet olma özelliği, uluslararası düzenin işleminin de ön koşuludur. Bu meydana gelmeden, milletlerarası hukuk ve bağlayıcı kurumsal düzenlemeler de ortaya çıkmaz, çıkamaz. Jeopolitik açıdan, çevresel bölgedeki devlet olma durumunun göz ardı edilmesi, uzun vadeli eğilimlere ters düşer ve uluslararası sistem için tehdit oluşturur (Daldal, 2006, s.168, 175). Devlet ve egemenliğin, küreselleşme güçlerinden etkilenmediğini ileri sürmek zordur. Öyle ki, sınır ötesi ve küresel iletişim ve etkileşimlerin artması sonucunda sosyal yaşamın coğrafi ülke sınırlarının ötesine geçmiştir. Dünyada genel olarak ticarete, finansta, hegemonyada, kurumlarda ve

eşitsizlikte gibi konularda 1980-2000 arası ile 2000’lerde birçok değişim yaşanmıştır. Bunlardan belli başlıları aşağıdaki tablo ile gösterilmeye çalışılmıştır.

**Tablo 2: XXI. Yüzyıl Küreselleşmesindeki Eğilimler**

| 1980-2000 dönemi                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 2000’ler dönemi                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Ticaret</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Kuzey-Güney ticareti hâkimdir.<br>ABD öncülüğündeki ticari anlaşmalar hâkimdir.<br>Eğilim bölgesel küresel ticaret anlaşmaları yönündedir.                                                                                                                                                                                         | Büyüyen Güney-Güney ticareti vardır.<br>Dünya Ticaret Örgütü (The World Trade Organization, WTO), Amerikan Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area of the Americas, FTAA) çıkmazdadır.<br>İki taraflı Serbest ticaret anlaşmalarına (Free Trade Agreements, FTAs) geçiş olmuştur.                                                                             |
| <b>Finans</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Finans kapital öncüdür. Kriz eğilimi vardır.<br>IMF, Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkeleri denetlemektedir.<br>ABD doları rezerv paradır.<br>Doğrudan yabancı yatırımların hedefindeki ülke ABD ve Batılı finansal piyasalar hâkimdir.<br>IMF Asya para fonunu engellemektedir.<br>ABD yatırım bankaları hedge fonlar öncüdür. | Gelişmekte olan ülkeler dolar fazlaları tutmaktadır<br>IMF, ABD politikalarının ekonomik istikrarı tehdit ettiğini belirtmektedir.<br>Çoklu para birimleri vardır.<br>Doğrudan yabancı yatırımların hedefindeki ülke Çin’dir.<br>Batının dışında da yeni finansal akımlar vardır.<br>Tayland Asya Bono Fonu, Güney Bankası ve Bağımsız varlık fonları öncüdür. |
| <b>Kurumlar</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü Yakınsamaktadır.<br>Sosyal liberalizm, yoksulluğun azaltılması ve Wall Street, Hazine IMF kompleks, Washington mutabakatı gibi konular hâkimdir.                                                                                                                                          | IMF borç vermeyi kısmıştır (2003’te 70 milyar \$ iken, 2006 20 milyar \$).<br>Dünya Bankası ve Wall Street krizdedir.<br>Keynesyenci politikalar ön plandadır.                                                                                                                                                                                                 |
| <b>Hegemonya</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| ABD hegemonyası çözücü ve dinamiklidir.<br>Medeniyetler çatışması vardır.<br>ABD öncülüğündeki güvenlik anlayışı vardır.                                                                                                                                                                                                           | ABD yeni savaşlarda kendi köşesine çekilmiş ve dezavantajlıdır.<br>Müslüman tepkisi oluşmuştur.<br>Yeni güvenlik eksenleri (Shanghai Cooperation Organization gibi) vardır.                                                                                                                                                                                    |
| <b>Eşitsizlik</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Büyüme ve artan eşitsizlik (Doğu Asya hariç) söz konusudur.<br>Derinleşen kırsal ve şehir yoksulluğu vardır.                                                                                                                                                                                                                       | Derinleşen kırsal ve şehir yoksulluğu hâkimdir.<br>Küresel eşitsizlikte göze çarpan faktör uluslararası göçtür.                                                                                                                                                                                                                                                |

**Kaynak:** Pieterse, J. N. (2010). *Development Theory*. 2nd Edition. Londra: Sage Publication Ltd., s.205.

#### 4. SONUÇ

Modern devletin gelişme sürecinde, klasik güç dengesinin geçerli olduğu modern Avrupa devletler sisteminin başlangıç tarihi olarak genellikle 1648 Westphalia Barış anlaşması gösterilir. Önceleri Avrupa coğrafyası ile sınırlı bir görünüme sahip olmakla beraber sonradan, sömürgecilik yolu ile ve ardından da daha farklı ve dolaylı etkilerle tüm dünyaya yayılan uluslararası sistem, adeta bir evrim geçirmiştir (Sönmezoğlu, Güneş ve Keleşoğlu, 2000, s.15). Negri ve Hardt, kendi içinde iki ayrı modernizm söyleminin mücadele ettiğine işaret etmektedir: Birinci tarz modernlik geçmiş ile bağlarını koparmayı, dünyaya ve hayata ilişkin içkinliğini ilan etmeyi hedeflemektedir. Böylelikle tarihin merkezine insanı yerleştirerek demokratik politikaya doğru ilerleyen bir yönelimi vurgulamaktadır. İkinci tarz modernlik iktidarı yeniden ele geçirmek ve toplumsal yaşama çeki düzen vermek isteyen bir akım olarak vücut bulmuştur. Bu karşı gelenek, her şeyin bu dünyada olup bittiğinin ve kararların ve eylemlerin bizatihi insan iradesinin ürünü olduğunun kabulü demek olan dünyeviliğin ve içkinliğin bedeli olan toplumsal ve siyasal kırılganlığı ortadan kaldırmaya yöneliktir (2003, s.94–99).

Weiss ve Hobson’a göre, devletler istemli ve istem dışı bir biçimde devletin inşası ve askeri amaçlarını gerçekleştirirken kapitalizmin yükselişini mümkün kılmaktadırlar. Bu yaklaşım, modern devletin yalnızca ‘çok güçlü’ bir burjuvazinin emri altında kapitalizmi desteklediği görüşünden çok

farklıdır. Söz konusu olan birinin ötekine indirgenemediği, kapitalist sınıf ve merkezi devlet arasında yaşamsal bir bağın hayat bulduğu bir süreçtir (1999, s.113).

Hegemonik güce sahip bir devlet, diğer güçlü devletleri zorlayarak ya da razı ederek bir uluslararası sistem oluşturabilir. Bir devlet başka bir devletin ya da devletler grubunun kendisine meydan okuyamayacağı bir güce eriştiği zaman böyle bir durum ortaya çıkar. Ekonomik üstünlüğün temel boyutlarını teknolojik liderlik ve üretim, dünya ticaretindeki pay, uluslararası kredi ve para alanlarındaki üstünlük oluşturmaktadır. Bir devlet bu üç alanda da üstünlüğe sahipse hegemon olma kabiliyetine sahip demektir ve bütün dünya için bir devletin sahip olabileceği fonksiyonları yerine getirebilir.

Küreselleşme modernliğin homojenleştirici evrenselliğini içeren bir olgudur. Kapitalist pazar ekonomisinin yaygınlaşmasıyla birlikte dünya bir yandan küçülerek daha homojen hale gelmekte öte yandan yerel olana, mikro kimliklere yapılan vurgular daha önce hiç olmadığı kadar öne çıkmaktadır. Başka bir deyişle, giderek küreselleşen süreçlerin yapılandığı bir dünyada, siyasetin giderek yerelleşmesi paradoksuyla yüz yüzeyiz (Castells, 2005, s.86). Küreselleşme sürecinin buradaki etkisi ise belirli bir mekânda egemen olan devlet örgütlenmesi ile egemenlik alanına müdahale etmeye çalışan devletlerarasındaki gerilimi ortaya çıkarmasıdır (Giddens, 2000, s.76). Yirminci yüzyılın teknolojik devrim mahiyetindeki buluşları, iletişim ve ulaştırma alanlarında mesafeleri ortadan kaldıracı bir etki yaratmıştır. Bu teknolojik gelişmeler, kar marjlarındaki düşüşü bir türlü durduramayan şirketler, hükümetler ve uluslararası kuruluşların ittifakıyla yürütülen ekonomik küreselleşme süreciyle birleşince, küresel pazarlar kurulmuştur. Hükümetlerin ekonomik alana müdahalelerini, topladıkları vergileri minimuma indiren küreselleşme eğilimi, saniyeler içinde dünyanın diğer ucuyla iletişim kurmayı sağlayan yeni model teknolojilerle birleşince, özellikle finansal sermaye sınır ve mekân tanımaksızın dünya küresinin üstünde serbestçe akmaya başlamıştır.

## KAYNAKÇA

- ARI, T. (2010). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. 6. Baskı. Bursa: MKM Yayıncılık.
- ARRIGHI, G. (2000). Uzun Yirminci Yüzyıl, (Çev.) BOZTEMUR, R., Ankara: İmge Kitabevi (orijinal baskı tarihi 1997).
- BAKIRTAŞ, T. ve KARBUZ, S. (2004). Finansal Küreselleşme ve Çevre Ülkelerinin Durumu. İktisat İşletme ve Finans. 19(215): 92-107.
- BORATAV, K. (1997). Ekonomi ve Küreselleşme. I. KANSU (Der.). Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme, içinde Ankara: İmge Kitabevi: 22-33.
- CAMPBELL, D. (1994). Foreign Investment Labour Immobility and The Quality of Employment. ILR, 133 (2): 185-204.
- CASTELLS, M. (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt Bir Ağ Toplumunun Yükselişi, (Çev.) KILIÇ, E., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇEÇEN, A. A. (2003). Savaş, Hegemonya ve Küreselleşme. İktisat, İşletme ve Finans. 18(213): 6-23.
- DALDAL, Ş. (2006). Neoliberal Politikalar ve Hegemonya Krizi. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi. 21 (1):163 - 181.
- DEMİR, S. (2011). Küreselleşmenin Kritiği. H. Çomak (Ed.). Dünya Jeopolitiğinde Türkiye içinde İstanbul: Hiperlik Yayınları, 321-344.
- DEMİRAY, M. ve İŞCAN, H. İ. (2008). “Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 21, 141-170.

- ERALP, A. (2007). Hegemonya. A. Eralp (Ed.). Devlet ve Ötesi içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 155-181.
- FLİNT, C. ve TAYLOR, P. J. (2014). Siyasi Coğrafya Dünya – Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik. (Çev.) EREKER, F., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım (orijinal baskı tarihi 2011).
- GIDDENS, A. (2000). *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. (Çev.) ÖZAY, M., İstanbul: Birey Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1999).
- GILPIN, R. (2015). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası, (Çev.) DURAN, M., OKTAY, S., CEYLAN, M.K. ve POLAT, G., Ankara: Kripto Kitaplar (orijinal baskı tarihi 2008).
- HARDT, M. ve NEGRI, A. (2003). İmparatorluk, (Çev.) YILMAZ, A., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HASANOV, A. (2012). Jeopolitik. (Çev.) AĞAOĞLU A. ve ŞAMMEDOV F., İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 2010).
- HEYWOOD, A. (2011). Küresel Siyaset. (Çev.) USLU N. ve ÖZDEMİR H., Ankara: Liberte Yayınları (orijinal baskı tarihi 2011).
- İLHAN, S. (2003). Jeopolitik Duyarlılık. 1. Baskı. İstanbul Ötüken Neşriyat.
- KARAGÜL, M. (2018). Dünya Ekonomisi (Tehdit ve Fırsatlarıyla). 4. Baskı Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KENNEDY, P. (2010). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (Çev.) KARANAKÇI, B., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (orijinal baskı tarihi 1990).
- LACOSTE, Y. (2008). Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi, (Çev.) AKÇA, İ., İstanbul: NTV Yayınları (orijinal baskı tarihi 2007).
- OKÇUOĞLU, İ. (2009). Emperyalist Küreselleşme ve Jeopolitika. İstanbul: Ceylan Yayınları.
- ÖZEN, Ç. (2005). Neo-Gramşciyan Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'nın Büyük Dönüşümü, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2 (8): 3-31.
- PAYA, M. (2013). Küresel Ortamda İktisat Politikaları. 1. Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- PIETERSE, J. N. (2010). Development Theory. 2nd Edition. Londra: Sage Publication Ltd.
- ROBERTSON, R. (1999). Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev.) HÜSREV, Ü. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- SÖNMEZOĞLU, F., GÜNEŞ, H. ve KELEŞOĞLU (2013). Uluslararası İlişkilere Giriş. 1. Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
- ŞAYLAN, G. (2003). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni işlevi. 2. Baskı. Ankara: İmge Yayınları.
- ŞÖHRET, M. (2011b). "Hegemonik İstikrar Teorisi Üzerinden Halk Hareketleri Sürecinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı Yeniden Okumak". Uluslararası Orta Doğu Kongresi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi. [https://www.academia.edu/34338522/HEGEMON%C4%B0K\\_%C4%B0ST%C4%B0KRAR\\_TEOR%C4%B0S%C4%B0\\_%C3%9CZER%C4%B0NDEN\\_HALK\\_HAREKETLER%C4%B0\\_S%C3%9CREC%C4%B0NDE\\_ORTADO%C4%9EU\\_VE\\_KUZEY\\_AFR%C4%B0KAYI\\_YEN%C4%B0DEN\\_OKUMAK](https://www.academia.edu/34338522/HEGEMON%C4%B0K_%C4%B0ST%C4%B0KRAR_TEOR%C4%B0S%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NDEN_HALK_HAREKETLER%C4%B0_S%C3%9CREC%C4%B0NDE_ORTADO%C4%9EU_VE_KUZEY_AFR%C4%B0KAYI_YEN%C4%B0DEN_OKUMAK) (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2018).
- TANRISEVER, O. F. (2007). Güç. A. Eralp (Ed.). Devlet ve Ötesi içinde İstanbul: İletişim Yayınları, 53-71.
- TOSUN, T. (2007). Devlet, Nereden Nereye? Z. Dağı (Ed.). Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devlet'ten Küreselleşmeye içinde İstanbul: Alfa Yayınları, 1-42.
- TİMUR, T. (1996). Küreselleşme ve Demokrasi Krizi. Ankara: İmge Kitabevi.
- VIOTTI, R. P. ve KAUPPI, M. V.(2017). Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti, (Çev.) EROZAN, A. Ö., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- WEISS, L. ve HOBSON, J. M. (1999). Devletler ve Ekonomik Kalkınma-Karşılaştırılmalı Bir Tarihsel Analiz, (ev.) DÜNDAR, K., Ankara: Dost Kitapevi.
- WENT, R. (2001). Küreselleşme, Neoliberal İddialar, Radikal Yanıtlar, (ev.) DİN, E.,İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- YILMAZ, S. (2012). Avrupa Birliği ve Postmodern Jeopolitik, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 3 (3):185-214.